

Als bij saaie mensen het beest loskomt

Ze zijn toberig en eenzellig, en soms sluiten ze zich zelfs op in een put. Toch spreken de personages van schrijver Murakami miljoenen lezers aan. Filosoof Ype de Boer snapt dat wel.

DOOR WELMOED VISSER

Je zou ze saai kunnen noemen, de hoofdpersonen die de boeken van de Japanse schrijver Haruki Murakami bevolken: ze leven hun leventje, doen hun werk en hebben verder met niemand iets te maken. Soms hebben ze een relatie, maar ook daar spatten de vonken niet vanaf: ze zijn samen omdat ze zich met die persoon op hun gemak voelen. “De hoofdpersonen leven in termen van zelfbehoud”, stelt filosoof Ype de Boer, die onlangs het boek *Murakami en het gespleten leven* publiceerde. “Ze zijn vaak teruggetrokken, van niemand afhankelijk, er gebeurt weinig in hun leven en dat vinden ze wel prima. Ze hebben een stabiel beeld van zichzelf en van het leven opgebouwd, en beschermen dat koste wat het kost. Op die manier houden ze zich staande in de wereld.” Hun levens zijn herkenbaar voor veel mensen, denkt De Boer. En hetzelfde geldt voor hun karakters: ze zijn niet uitzonderlijk slim, moedig, of origineel, maar omschrijven zichzelf vaak als gewoon. Toch bereikt de schrijver een miljoenenpubliek. Toen zijn boek *1Q84* in 2011 uitkwam, gingen er wereldwijd boekhandels om middernacht open en stonden er hordes mensen voor de deur. Een circus dat een Londense boekhandelaar vergeleek met het uitkomen van een nieuwe Harry Potter. De Boer begrijpt de Murakami-koorts wel: “Hij schrijft heel toegankelijk, maar tegelijkertijd raken zijn verhalen ons op een existentieel niveau. Ze gaan over thema’s die ons allemaal bezighouden: kun je jezelf kennen? Ben

ik vrij of word ik van buitenaf beïnvloed? Wat is liefde?”

In zijn boek haalt De Boer, die Murakami vanuit een filosofisch perspectief belicht, onder anderen de Italiaanse filosoof Giorgio Agamben erbij: wij, mensen in deze tijd, maken heel veel mee, we beleven van alles, zien de hele dag dingen voorbijkomen in de media, maar die dingen veranderen ons niet. Dat is ook de toestand waarin de personages van Murakami zich aanvankelijk bevinden. Niks heeft in eerste instantie echt impact op ze. Sterker nog, ze proberen onregelende gebeurtenissen uit alle macht buiten de deur te houden en leven in een afgestompte toestand. Agamben noemt dat ervaringsarmoede. ‘Het punt dat Agamben maakt is dat de moderne mens niet in staat is gebeurtenissen uit zijn leven om te zetten in een ervaring, laat staan in levenswijshouding’, schrijft De Boer.

Liefde die alleen comfort biedt

Maar voor de personages van Murakami is er hoop. Want hoewel ze zich vastklampen aan hun saaie, afgeschermd leventje, gebeurt er altijd iets waardoor ze op drift raken: ze raken geobsedeerd door de oren van een meisje (*De jacht op het verlorene schaap*), een vriend pleegt zelfmoord (*Norwegian Wood*), of ze kunnen ineens niet meer in slaap vallen (*Slaap*). Dat is het begin van een reeks gebeurtenissen, waardoor de hoofdpersonen een andere kant van zichzelf leren kennen. Er komen scheuren in hun saaie bestaan. De personages reageren anders dan ze van zichzelf hadden gedacht: onredelijker, dierlijker, avontuurlijker.

Haruki Murakami

De liefde kan bijvoorbeeld zo'n ontregelende ervaring zijn. Geliefden hebben in Murakami's werk grofweg twee functies. Soms biedt een liefde alleen maar comfort. Dat type liefde vergelijkt De Boer met het uitkiezen van een meubelstuk dat niet vloekt met de rest van je inrichting. Steunend op de Franse filosoof Alain Badiou stelt hij dat de nieuwe geliefde dan enkel in het eigen leven toegestaan wordt voor zover het geen werkelijke verandering in dit leven teweegbrengt. Er staat niks op het spel, maar er gebeurt dus ook niks. Grote kans dat dit veel lezers pijnlijk herkenbaar voorkomt.

Wankelend zelfbeeld

Daarnaast heb je in Murakami's werk de geliefden die elkaars alledaagse bestaan

Grote kans dat dit veel lezers pijnlijk herkenbaar voorkomt

juist openbreken, de continuïteit in gevaar brengen, het vertrouwde zelfbeeld doen wankelen. Vaak worstelen de hoofdpersonen met die twee vormen van liefde (waarbij natuurlijk de vraag is of je de eerste zo mag noemen): Kumiko in de *Opwindvogelkronieken* is enerzijds tevreden met haar gezapige huwelijk, maar wordt dan van de ene op de andere dag bevangen door een onbeheersbaar verlangen om seks te hebben met allerlei mannen. En, dat geldt voor alle hoofdpersonen, als het beest eenmaal los is, is het onmogelijk om weer terug te keren naar het oude, vertrouwde leven.

Murakami's personages komen dan vaak in een griezelige tussenwereld terecht, in een hotel waarvan de gangen steeds veranderen (*Opwindvogelkronieken*),

in een labyrintisch bos (*Kafka op het strand*), of ze trekken zich terug in een put (*Opwindvogelkronieken*). Er gebeuren dingen buiten hun controle om. Soms doen ze zelfs dingen die ze zich niet herinneren (*Kafka op het strand*, waarin de hoofdpersoon wakker wordt met bloed aan zijn handen). Maar juist doordat ze gedwongen worden om hun vaste kaders los te laten over wie ze zijn, over hun verleden, over hoe ze dachten over de wereld, ontstaat er weer ruimte voor ervaringen die wel indruk maken, die een transformatie vereisen en een nieuwe richting aangeven.

Vechten met gespletenheid

De Boer ziet deze spanning tussen de bekende, beheersbare kant van het leven en de onkenbare, onvoorspelbare kant als de kern van Murakami's werk. "Die gespletenheid kom je in al zijn boeken tegen." De personages gaan in gevecht met die gespletenheid, proberen zich te ontdoen van die vreemde, onbeheersbare elementen in hun bestaan en proberen zichzelf volledig te kennen, maar dat blijkt keer op keer onmogelijk. Hoe nu verder? Volgens De Boer zit de ruimte om te groeien nu juist in die spanning tussen het bekende en onbekende, in de wisselwerking tussen beide levenszijden. Uitgerekend in de omgang met deze blinde vlekken kan de mens zich een oneindig aantal vormen aanmeten en vrij zijn. Dan pas worden groei, transformatie, vrijheid en echte liefde mogelijk. Murakami's boodschap is na alle omzwervingen uiteindelijk optimistisch,

'Er is geen moment waarop je eindelijk wordt wie je bent'

maar niet in een naïeve eind-goed-al-goedvorm. De Boer: "Murakami roept ons op om het leven zo open en ontvankelijk mogelijk tegemoet te treden. Zelfkennis is bij hem geen eindpunt, er is in het leven geen moment waarop je zogenaamd eindelijk wordt wie je bent, je authentieke zelf.

Dat is een even hardnekkig als gebrek-kig ideaal. Zelfkennis is daarentegen een activiteit geworden: door te ervaren hoe je reageert in allerlei situaties, je erdoor te laten bewegen en veranderen, verandert het leven in een oneindig avontuur. En gelukkig is er geen eindpunt, geen moment waarop je alles weet, want dan zou er geen groei meer mogelijk zijn."

Ype de Boer, *Murakami en het gespleten leven*, Amsterdam University Press, 2017, 203 pag.

Cora Hendriks

Filosoof **Ype de Boer** (1989) is geïnteresseerd in de verwantschap tussen filosofie en ervaring, en onderzoekt de raakvlakken van filosofie met literatuur, kunst en geschiedenis. Voor het digitale platform rondom Oswald Spengler – leesspengler.nl – schreef hij een uitgebreide leeswijzer, waarin hij *De ondergang van het Avondland* analyseert, samenvat en ook de belangrijkste begrippen ervan uitwerkt.

Eerder vertaalde De Boer een aantal filosofische boeken, waaronder werk van de Italiaanse filosoof Giorgio Agamben. De Boer heeft aan de VU gewerkt als docent wijsgerige vorming voor letterenstudenten, en werkt daar momenteel aan een proefschrift over het werk van Agamben. Daarnaast geeft hij hovo-colleges (hoger onderwijs voor ouderen) en cursussen aan de Vrije Academie en The School of Life.